

**การสื่อสารทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย
ศึกษากรณี การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ.2562***

**Political Communication of People in Democracy:
A Case Study of the Election of Members of the House
of Representatives Year 2019**

อภิญญา ฉัตรช่อฟ้า

Apinyar Chatchorfa

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: brother_dol@hotmail.com

๙-----๙

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่มุ่งศึกษาการสื่อสารและกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ.2562 การเลือกตั้งครั้งนี้ได้แสดงถึงความกระตือรือร้นของประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง อาทิผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้ออกมาลงคะแนนเสียงเป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 74.69 ในขณะที่ผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งล่วงหน้ามีจำนวนร้อยละ 14 นอกจากนี้ภายหลังการเลือกตั้งได้เกิดการร้องเรียนที่ตามมาเป็นจำนวนมากจนทำให้เกิดการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทยให้ก้าวหน้าและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การสื่อสารทางการเมือง; ระบอบประชาธิปไตย; การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

* Received May 15, 2020; Revised June 5, 2020; Accepted June 18, 2020

Abstract

This is an academic article aimed at studying Political communication and participation process in the election of members of the House of Representatives B.E. 2562. This election demonstrated the enthusiasm of the people who had the right to vote This was determined by considering election statistics, for example, the voters came out to vote as many as 74.69% while those voting in advance had up to 14% In addition after the election, there were many complaints these phenomenon reflected political awakening and popular participation which would affect the development of democracy in Thailand to progress and sustainability.

Keywords: Political Communication; Democracy; the Election of Members of the House of Representatives

บทนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ยอมรับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอธิปไตยของประเทศอย่างทั่วถึง ในทางปฏิบัติประชาชนทุกคนไม่สามารถเข้าไปร่วมปกครองประเทศได้ทั้งหมด จึงต้องใช้วิธีเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปดำเนินการแทน การเลือกตั้งจึงเป็นวิธีการที่ทำให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศอย่างเสมอภาค (สิงห์คำ มณีจันสุข, 2561) และเมื่อรวมกับการสื่อสารทางการเมืองจึงเป็นพลังหลักในการพัฒนาการเมือง นำไปสู่การพัฒนากระบวนการเมืองในภาพรวมได้เป็นอย่างดี (พิชิต ทนงค์, 2550)

ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในปี พ.ศ.2562 มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งจำนวน 38.26 ล้านคน (ร้อยละ 74.69) จากผู้มีสิทธิทั้งหมด 51.2 ล้านคน และมีการร้องเรียนเกี่ยวกับการเลือกตั้ง 186 เรื่อง (Wikipedia, 2562) คณะกรรมการการเลือกตั้งได้ประกาศรับรองสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขต และแบบบัญชีรายชื่อ จำนวน 500 คน จาก 26 พรรคการเมือง นอกจากนี้ยังมีความไม่ชอบมาพากลในการเลือกตั้ง มีการใช้เงินมากในบางพื้นที่ มีการกล่าวหา

เรื่องบัตรปลอมและบัตรเกิน และมีการแจ้งข้อกล่าวหาและการเพิกถอนสิทธิผู้สมัครรับเลือกตั้ง รวมถึงการลงชื่อถอดถอนและตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการการเลือกตั้ง จนนำไปสู่การตั้งรัฐบาลผสมในการบริหารประเทศ

นอกจากนี้ ได้มีนักวิชาการต่างประเทศได้แสดงความคิดเห็นในการเลือกตั้งครั้งนี้ไว้ดังนี้

Prof. Allen Hicken, University of Michigan เสวนาประเด็น “ภูมิทัศน์การเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง 2562 วิฤติศรัทธาและความท้าทายต่อสถาบันการเมืองไทย” กล่าวโดยสรุปว่า รัฐธรรมนูญของประเทศไทยมีความพยายามเปลี่ยนแปลงกติกาให้ผู้มีอำนาจได้ประโยชน์มากขึ้น ซึ่งรูปแบบเช่นนี้พบว่าในหลายประเทศก็มียุทธศาสตร์เช่นเดียวกัน เป้าหมายคือพยายามคัดกรองคนไม่ดีออกจากระบบ และออกแบบรัฐธรรมนูญเพื่อป้องกันการกระทำไม่ดี ซึ่งการออกแบบเช่นนี้ก็ส่งผลให้เกิดรัฐบาลผสม หากเปรียบเทียบกับทั่วโลกพบว่ารัฐบาลแบบนี้ส่วนใหญ่มักมีอายุสั้น และมักมีแต่เรื่องการต่อรองผลประโยชน์ จนไม่สามารถผลักดันนโยบายที่มีประโยชน์กับประชาชนได้ ทั้งนี้ ยังวิจารณ์ระบบการเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสมที่ถูกออกแบบมาว่า พรรคเพื่อไทยเป็นพรรคที่เสียเปรียบมากที่สุด แม้ว่าจะมี ส.ส.มากที่สุดที่สุดในสภา แต่ในแง่ของการทำให้เกิดพรรคการเมืองขนาดเล็กเข้าสู่สภามากขึ้น และการลบภาพการแข่งขันทางการเมืองของ 2 พรรคใหญ่ ถือว่าทำได้ดี เพราะเมื่อเปรียบสัดส่วนเก้าอี้ ส.ส.ของพรรคเพื่อไทยพบว่าลดลงมาก (Allen Hicken, 2562)

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองตามอุดมการณ์สากล ที่ผู้นำประเทศได้รับอำนาจและความชอบธรรมในการบริหารประเทศจากประชาชน ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยตรง บนพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ โดยมีการแบ่งอำนาจในการปกครองประเทศอย่างชัดเจนผ่านการกระจายอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจระหว่าง 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบของผู้ปกครองประเทศ ประชาธิปไตยมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อในคุณค่าและศักดิ์ศรีของปัจเจก

บุคคล ความเชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ และความเชื่อในความจำเป็นที่จะต้องมีความเป็นอิสระเสรี (รณชัย โตสมภาค, 2563)

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ชาวโลกในปัจจุบันยอมรับว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุด แต่การปกครองระบอบนี้มีได้มีในรูปแบบเดียวกัน ประเทศหนึ่งเรียกตัวเองมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย บางประเทศปกครองในระบอบกึ่งประชาธิปไตย และมีประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยและกึ่งประชาธิปไตย เป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจดี มีเสถียรภาพมั่นคง ประชาชนทั่วไปมีความพอใจและมีความเชื่อมั่นในระบบการปกครองของตน เช่น ประเทศยุโรปตะวันตก อเมริกาเหนือ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ส่วนประเทศประชาธิปไตยกลางเก่ากลางใหม่ เช่น อินเดีย ไทย ฟิลิปปินส์ หรือประเทศประชาธิปไตยใหม่ ประเทศในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก ประเทศในแอฟริกา ประเทศที่กล่าวมานี้มีความผันผวนทางการเมืองสูง

ความสำคัญของการสื่อสารทางการเมือง

การสื่อสารทางการเมืองเป็นกระบวนการที่นำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายหลักการต่างๆ จากผู้นำไปสู่ประชาชนได้รับรู้ในการขอความร่วมมือเพื่อการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายสูงสุด ซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดของ Deutsch ที่กล่าวว่า การสื่อสารการเมืองในระบบการเมืองนั้นเปรียบได้กับระบบประสาทในร่างกายของมนุษย์ ซึ่งเขาได้เปรียบเทียบว่า “การสื่อสารเปรียบเสมือนเส้นประสาท (Nerves) ของการปกครอง” ทั้งนี้ หากพิจารณาในด้านการสื่อสารแล้ว การเมืองและการปกครองเป็นกระบวนการชี้นำและการสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนในชาติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ กลไกที่สำคัญในกระบวนการชี้นำและการสร้างความร่วมมือคือ การตัดสินใจ ซึ่งการตัดสินใจนี้จะมีผลในการควบคุม โดยเฉพาะการควบคุมบุคคลอื่นๆ ให้ทำตามในสิ่งที่ผู้ตัดสินใจพึงประสงค์ ทั้งนี้ ผู้นำทางการเมืองมักจะแสวงหาอำนาจบังคับหรือการควบคุมด้วยการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนและกลุ่มพลังต่างๆ ยอมรับปฏิบัติการทางการเมืองของตน โดยใช้การสื่อสารระหว่างผู้นำทางการเมืองและพลเมืองอย่างมีประสิทธิภาพในการสร้างค่านิยมหรืออุดมการณ์ทางการเมืองของชาติ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารทาง

การเมืองกล่าวถึงบทบาทของรัฐในฐานะผู้ส่งสารและเป็นแหล่งข่าวสำหรับสื่อมวลชน เนื้อหาของข่าวสารที่เกิดขึ้นจะเกี่ยวเนื่องกับกลุ่มดังกล่าวเสมอทั้งทางตรงและอ้อมไปยังประชาชนในฐานะผู้รับสาร เพื่อบอกให้รู้ ทำให้คล้อยตาม และปฏิบัติตามในที่สุด (พฤติสาน ชุมพล, 2552) ซึ่งการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในระบบการเมืองเพื่อให้ราบรื่น และเป็นไปอย่างปกติ จำเป็นต้องมีการติดต่อสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจและการสนองตอบซึ่งกันและกัน ดังนั้น การสื่อสารทางการเมืองจึงมีบทบาทสำคัญในลักษณะที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงให้เป็นไปได้ดีขึ้น

แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชนตามสิทธิที่ระบบการเมืองและกฎหมายกำหนดให้กระทำ เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจของประชาชน ทั้งนี้เพื่อให้มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐทั้งในทางการเมืองการปกครองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (จันทนา สุทธิจารี, 2544) การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจและ กิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาล และในทางการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชนใน รัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง (จรรยา สุภาพ, 2514) ได้ให้ความหมายของการเข้าร่วมทางการเมืองว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมในการกระทำ (Activity) ของแต่ละบุคคลซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาลเรียกว่า Autonomous Participation และการมีส่วนร่วมซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายโดยทางอ้อมนอกเหนือจากแต่ละบุคคลโดยตรงแล้ว เรียกว่า Mobilized participation (ทิพาพร พิมพ์สุทธิ, 2542) ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองยังหมายถึง บุคคลที่สนใจการเมือง มีความเข้าใจการเมือง เชื่อว่าตนเอง มีประสิทธิภาพทางการเมือง มีความศรัทธาในกระบวนการทางการเมือง และตัว นักการเมือง และคิดว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ของตน (ณรงค์ สิ้น สวัสดิ์, 2539) การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความหมายไปถึงการให้ความร่วมมือ ซึ่ง ถือเป็นการสนับสนุนต่อระบบการเมือง นั่นคือการมีระเบียบวินัยเคารพกฎหมาย ร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล การให้ความสนับสนุนเป็นทางหนึ่งที่จะลดปัญหาในการ ปกครองและการบริหาร การให้ความร่วมมือในการเสียภาษีเป็นอีกทางหนึ่งซึ่งนับว่า

เป็นการมีส่วนร่วมโดยอ้อม (ชวงส์ ฉายะบุตร, 2539) ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือ การที่บุคคลมีการแสดงออกโดยความสมัครใจถึงการให้ความสนใจทางการเมือง โดยเป็นพฤติกรรมที่มีอิทธิพลหรือมีผลกระทบต่อการตัดสินใจหรือการทำงานของรัฐบาล โดยประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกผู้นำเพื่อมาเป็นผู้ปกครองและกำหนดนโยบาย

การเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย สิ่งที่ต้องได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความ เป็นประชาธิปไตยคือ การเลือกตั้ง เพราะเป็นการแสดงเจตจำนงของประชาชนผู้เป็นเจ้าของสิทธิที่จะมอบความไว้วางใจให้ผู้ที่ตนเองเลือกเข้าไปใช้อำนาจแทนตนในการทำหน้าที่สะท้อนปัญหาถึงรัฐบาลให้บริหารจัดการประเทศตรงกับความต้องการของประชาชน (ชยพล ธาณินวัฒน์, 2562)

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปี พ.ศ.2562

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้กำหนดรูปแบบ วิธีการ และการได้มาซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยระบบจัดสรรปันส่วนผสม (Mixed Member Apportionment System – MMA) และกำหนดให้วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2562 เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งได้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงความตื่นตัวทางการเมืองของสังคมไทยในบรรยากาศการเลือกตั้งตามที่น่าสนใจว่าปี ปีมะโรงได้รวบรวมไว้ 7 ประการ ดังนี้ 1) พรรคการเมืองมากที่สุด 2) ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด 3) ขอนแก่นครองแชมป์ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด 4) ประชาชนสับสนที่สุด 5) ประชาชนลงทะเบียนเลือกตั้งล่วงหน้ากว่า 2.75 ล้านคน 6) ใช้บัตรเลือกตั้งน้อยที่สุด 7) ยืดเวลาให้เข้าคูหาได้นานที่สุด (ปิ ปิชี, 2562) ขณะเดียวกันบริบทในสังคมไทยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรก หรือ First time voter หรือ New voter หรือ Young voter หรือ คนรุ่นใหม่ที่เกิดตั้งแต่ พ.ศ.2537 - พ.ศ.2544 อยู่ในช่วงอายุ 18 - 25 ปี จำนวนมากกว่า 7.37 ล้านคน (ประชาไท, 2562) หรือร้อยละ 14 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด

ในส่วนการรับรู้และความเข้าใจของประชาชนผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ผลจากการสุ่มตัวอย่างสอบถามประชาชนร้อยละ 84.76 ตอบว่าทราบเรื่องบัตรเลือกตั้งเหลือใบเดียว แต่เมื่อถามถึงความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเลือกตั้ง มีผู้ให้ข้อมูลเข้าใจดีเพียงร้อยละ 14.26 ตอบว่าพอเข้าใจร้อยละ 60.71 และตอบเข้าใจน้อยและไม่เข้าใจเลยร้อยละ 25.03 แต่เมื่อถามลึกลงไป โดยใช้คำถามที่เป็นการวัดความรู้เรื่องระบบเลือกตั้ง เพื่อตรวจสอบว่าเข้าใจระบบเลือกตั้งจริงหรือไม่ กลับตอบว่าไม่แน่ใจ คือไม่ตอบสูงถึงร้อยละ 47.76 โดยมีผู้ที่ตอบผิดร้อยละ 24.09 และตอบถูกเพียงร้อยละ 23.66 (กรุงเทพธุรกิจ, 2562)

กล่าวโดยสรุปการเลือกตั้งวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2562 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง อาจเนื่องจากการเลือกตั้งได้ห่างเหินจากประเทศไทยไปนานถึง 8 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 และเป็นการเลือกตั้งหลังรัฐประหาร พ.ศ.2557 ยังเป็นการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรก หรือ first time voter มากกว่า 7.37 ล้านคน นอกจากนี้ในการเลือกตั้งครั้งนี้ อาจจะเรียกว่าเป็นการเลือกตั้งที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ทั้งยังเกิดปัญหาความชอบธรรมในการเลือกตั้ง ทั้งคนจัดการเลือกตั้ง กระบวนการเลือกตั้ง และผลของการเลือกตั้ง ประกอบกับสังคมเทคโนโลยี หรือ Socialization ซึ่งทุกพรรคการเมืองต่างหันมาให้ความสนใจกับคนรุ่นใหม่ ทำให้การเลือกตั้งครั้งนี้จึงเป็นการปรากฏตัวของคนรุ่นใหม่ ที่ผ่านการกล่อมเกลามาทางสังคมการเมืองที่แตกต่างจากคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่เป็นอีกกระแสหนึ่งในการเลือกตั้งสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร

สรุป

การเลือกตั้งถือเป็น การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้ระบอบประชาธิปไตย การไปใช้สิทธิเลือกตั้งทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของประเทศ มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในความสามารถของตนเองและเพื่อนมนุษย์ว่าสามารถตัดสินใจเลือกรัฐบาล เลือกรูปแบบการปกครอง วิธีการดำเนินการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ เพื่อประโยชน์ของตนเองได้ ฉะนั้น ระบบการเลือกตั้งที่ดีที่สุด จึงต้องสามารถสะท้อนเจตนารมณ์ของความเป็นประชาธิปไตยได้ คือ

อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน และหัวใจที่สำคัญที่สุดของการเลือกตั้งคือ ต้องเป็นการเลือกตั้งที่ให้อำนาจแก่ประชาชนในการตัดสินใจทางการเมืองและกำหนดทิศทางของประเทศด้วยตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจ. (2562). เปิดผลวิจัยเลือกตั้ง 24 มี.ค. 62 ปัญหาระบบจัดสรรปันส่วนผสม. สืบค้น 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/848791>
- จรูญ สุภาพ. (2514). *หลักรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- จันทนา สุทธิจาริ. (2544). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ วิ.เจ พรินติ้ง.
- ชยพล ธานีวัฒน์. (2562). *ความสำคัญของการเลือกตั้งและกฎหมายเกี่ยวกับการหาเสียงเลือกตั้งปี 2562*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- ชูวงศ์ ฉายะบุตร. (2539). *การปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: พิมพ์แอนด์พรินติ้ง.
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. (2539). *จิตวิทยาการเมือง*. กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์.
- ทิพาพร พิมพ์สุทธิ. (2542). *พัฒนาการเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บีบีซี. (2562). *เลือกตั้ง 2562 ที่สุดที่คุณอาจยังไม่รู้ก่อนเข้าคูหา*. สืบค้น 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <http://www.bbc.com/thai/thailand-46902175>
- ประชาไท. (2562). *ผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรก 24 มี.ค. 62 ผ่านอะไรมาบ้าง*. สืบค้น 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <http://prachathai.com/journal/2019/03/81579>
- พฤติสาน ชุมพล. (2562). *ระบบการเมืองความรู้เบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 10)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชิต ทนงค์. (2550). *การสื่อสารทางการเมืองกับการสร้างอัตลักษณ์ประชาธิปไตยของเยาวชนใน จังหวัดอุบลราชธานี (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต รัฐศาสตร์)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รณชัย โตสมภาค. (2563). *ประชาธิปไตย*. สืบค้น 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก http://digi.library.tu.ac.th/thesis/la/0989/10CHAPTER_2.pdf

สิงห์คำ มณีจันสุข. (2561). ประชาธิปไตยกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. วารสารวิจัยวิชาการ, 1(2), 109-120.

Allen Hicken. (2562). ภูมิทัศน์การเมืองไทยหลังการเลือกตั้ง 2562 วิฤติศรัทธาและความท้าทายต่อสถาบันการเมืองไทย. สืบค้น 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <http://www.kpi.ac.th/news/gallery/data/701>

Wikipedia. (2562). การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในปี พ.ศ.2562. สืบค้น 2 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/>